

קטע מתוך: קיצור הדקדוק של הלשון העברית

פרק 1: על האותיות ועל התנועות באופן כללי

ברוך שפינוזה

היות שהיסודות של כל שפה שהיא הם האותיות והתנועות, עלינו לציין תחילה, מהי אות אצל העברים ומהי תנועה. אות היא סימן של תנועה המופקת בפה בתחילתו, במקום שהצליל המוצא מתחיל להישמע בפה. על פי המדקדקים א מציינת כי תחילת הצלילים נשמעת בגרון הנפתח מעצמו; לעומת זאת, ב [מציינת] כי תחילת הצלילים נשמעת בשפתיים הנפתחות מעצמן; ג – בסוף הלשון, החיך וכיוצא בהם. תנועה היא סימן המציין צליל יציב ומסוים. מכך

אנו מבינים שהתנועות אינן אותיות אצל העברים; ואצל העברים תנועות קרויות אותיות של הנפש, ואותיות בלי תנועות הן גופים בלי נפש. אך ההבדל בין האותיות ובין התנועות מובן ביתר בהירות, [ו]הוא יכול להיות מוסבר ביתר קלות על ידי דוגמה של צינור קטן הנחבט באצבעות בעבור המנגינה.

לפנינו קטעים אחדים מתוך ספרו של ברוך שפינוזה 'קיצור הדקדוק של הלשון העברית' (*Compendium grammatices linguae hebraeae*) שראה אור באמסטרדם ב-1667. הספר תורגם לראשונה לעברית, ככל הנראה מן הגרמנית, ב-1905 בידי המשכיל שלמה רובין (שגם היה הראשון לתרגם את ה'אתיקה') והופיע תחת השם 'דקדוק שפת עבר'.

פרק 2: על צורת האותיות, על כוחן, על מספרן, על סוגן ועל תכונותיהן

יש לעברים עשרים ושתיים אותיות, שהצורה והסדר שלהן נמסרו ממחברים עתיקים ביותר: א, ב, ג, ד, ה, ו, ז, ח, ט, י וכולי.

א, אינה יכולה להיות מוסברת בעזרת אות של שפה אירופית אחרת. היא מסמנת, כאשר אנו הוגים [אותה], את פתיחת הגרון. שמה הוא Alef.

ב (b) שמה Bet.

ג Gimel (g), ללא נקודה, היא רפה.

ד Dalet (d), רפה, ללא נקודה.

ה, קרויה He. מסמנת תחילת קול בחלק עמוק של הגרון.

ו Vau (v) או U. אני חושב שהיא אף פעם לא נהגתה אחרת אצל העתיקים; היא אינה עיצור, אלא אות המציינת התחלה של קול הנשמע בשפתיים.

ז Zain (z).

ח Ghet (gh).

ט Tet (t).

י Jot, מסמנת התחלה של הקול הנשמע באמצע הלשון או החיך או כמו ו (u) כך י (i) בעל קיום ללא קול.

כ Kaf (k), אם יש נקודה באמצע; אחרת כוחה הוא כמו ch או ן של היוונים.

ל Lamed (l).

מ Mem (m).

נ Nun (n).

ס Samech (s).

ע Hgain (hg).

פ Pe (p), אם נקודה באמצע; אחרת כוחה נשמע כמו ph.

צ Tsade (ts).

ק Khof (kh).

ר Resch (r), רפה באמצע, מנושפת בתחילת דיבור.

ש (sch), אם יש נקודה מעל רגל ימין; אם יש מעל שמאל, אותו הדבר כמו Samech.

ת (th), רפה, אולם עם נקודה כוחה כמו t.

מן האלו ראויות לציון חמש אותיות, אשר נכתבות בצורה אחת בתחילת תיבות או באמצען ובצורה אחת בסופן. אלו הן כמנפצ. אם כ"ף מזדמנת לסוף תיבה, רגלה התחתונה נרשמת כך: ך. לעומת זאת, [רגלה] התחתונה של מ"ם נסגרת כך: ם. שלוש הנותרות, כמו כ, נמשכות כך: ך, ף, ף. יתר על כן, לשם הקיצור רגילים העברים לצרף א ו-ל כך: ץ. הסימן הזה הוא סורי. עזרא נטל אותו מן האותיות העבריות העתיקות והפרושים חיקו אותו במנהגייהם הקדושים. נכון הוא שמחברים משתמשים לעתים קרובות יותר בסימן אחר. ראה בוקסטורף, תיזארוס.*

ועתה, המדקדקים משתמשים רבות בחלוקת האותיות לחמש קבוצות, אלו הן גרוניות, שפתיות, שניות, אותיות הלשון והחיק. אהצע קרויות גרוניות, בומף – שפתיות, גיכק – הן אותיות של החיק, דטלנת – של הלשון, זסצרש – של השיניים.

כל אות באמצע תיבה צריכה להיות בעלת תנועה ארוכה, קצרה או קצוצרה; יוצאות דופן מהן ארבע [אותיות] אהוי ולכן הן קרויות אילמות או דמומות.

יוצא שבמקרה בו עיצור בין שתי תנועות צריך להיכפל, הוא אינו נכפל באופן גלוי. מה שצריך להיכפל מסומן אך ורק בנקודה שנקראת דגש, כגון פקד ולא פקקד.

גרוניות בין שתי תנועות אינן יכולות להיכפל, מפני שהן מציינות פתיחה כלשהי של הגרון ואופן כלשהו של הנשימה. לכן כמו האות H אצל הלטינים כך גם אצל העברים הגרוניות בין שתי תנועות אינן יכולות

---

* יוהאנס בוקסטורף (Buxtorf, Johannes), 1564-1629. הבראיסט ופרופסור באוניברסיטת באזל. ערך מהדורה עברית של התנ"ך עם תרגום לארמית, טקסט מסורתי והערות המפרשים היהודים. כתב ספרים וחיבורים רבים על העברית ועל המשנה והתלמוד. שפינוזה מתייחס כאן לספרו *Thesaurus Grammaticus Linguae Sanctae Hebraeae* שראה אור בבאזל בשנת 1609.

להיכפל. האות ר (r), תמיד רפה בהיותה באמצע תיבה. גם היא אינה רגילה להיכפל בהיותה בין שתי תנועות. וכן חמש האותיות האלו אהחער לעולם אינן מקבלות באמצען נקודה-דגש. וכן עלינו לציין כי אף על פי שכל אות בין שתי אותיות צריכה להיות מצוינת בנקודה-דגש המכפילה [אותה]; למרות זאת, להיפך, לא כל דגש מצייץ אות שצריכה להיכפל. הנקודות משמשות אצל האותיות בגדכפת (begadkephat), כדי להפוך אותן מרפות לקשיות, כפי שהבחנו במקומות ההם. לפעמים נכתבת נקודה באות ה הנמצאת בסוף תיבה, כדי לבטא [כך] את הסיבה למיקומה, ואז היא אינה נקראת דגש אלא מפיק (mappikh).

אותיות בגדכפת קשיות בתחילת התיבה, כלומר דגושות (dageschantur), אלא אם כן האות האחרונה של התיבה הקודמת היא מן הנחתות. לרוב הן רפות, חוץ מן המקרה שהאות הנחה היא ה עם מפיק או שהתיבה הקודמת, המסתיימת באות נחה, היא בעלת הטעמה גדולה. האותיות מאותו קבוצה לעתים מתחלפות זו עם זו בכתבי הקודש [:] א במקום ע, ס במקום ז, ב במקום פ, ט במקום ת וכיוצא באלו.

אני סבור כי מה שקרה הוא שכתבי הקודש נכתבו על ידי בני אדם בניבים שונים והניבים עדיין אינם מובחנים זה מזה. *Cuius scilicet tribus haec* או זה היה דיאלקט אחד. השפה ההיא הייתה משהו משותף עם השאריות והיא מורכבת מן הכתב עצמו. לפיכך בני אפרים החליפו ס (Samech) ב-ש בכל מקום, אלו הן אותיות השייכות לקבוצה כלשהי. לכן באותיות קדושות ככל שתרצה מורכבת אות משל אלו עם אחרת מאותה הקבוצה, אך אסור לחקות זאת. לפי שדבר זה יהיה משהו אחר, יערבב את הדיאלקטים [בשפה זאת].

פרק 3: על התנועות, על הצורה שלהן, על השם, על כוחותיהן ותכונותיהן

התנועות, כפי שאנו אומרים, אינן אותיות אצל העברים, אלא מעין נפשות לאותיות. הן מושמטות או מסומנות בנקודות כתוספות לנקודות בדרך זו:

אם נמשך קו מתחת לאות, הוא מציין צליל a אחרי האות, אשר נקרא פתח (pathagh).
ואילו אם הקו עם נקודה, הוא מציין צליל המורכב מ-a ומ-o, והקרוי קמץ (kamets).
אם ישנן שלוש נקודות, צלילו e, הוא קרוב מאוד [ליוונית ומציין ו וקרוי סגול (segol)].

(מלאטינית: אילריה שטילר-טימור וגדעון כ"ץ)